

Tisztelt Vásárlók!

Önök a "Sorban állás" című történelmi társasjátékot tartják a kezükben. Sok más játékkal ellentétben ez nem fontos világtörténelmi folyamatokat vagy nagy csatákat rekonstruál. Ez a modern, oktatási célú termék azért jött létre, hogy bemutassa, hogyan éltek a lengyelek hosszú éveken keresztül. Azért, hogy emlékeztessen, többek között hová vezetett a rájuk erőltetett kommunizmus. Lengyelország történetében a XX. század rendkívüli időszak volt. 1918. november 11-én, 123 év szétszakítottság után sok nemzedék álma vált valóra: a független Lengyelország visszakerült Európa térképére. Mire sikerülhetett volna az országot újjáépíteni és kitörölni a felosztások nyomait, kirobbant a második világháború. 1939. szeptember 1-én Németország, majd szeptember 17-én a Szovjetunió támadta meg Lengyelországot. Az országot újra felosztották és brutális megszállásnak vetették alá. Az új helyzetnek több millió állampolgár esett áldozatául, az egy főre eső anyagi veszteségek pedig az összes háborúban részt vevő ország közül itt voltak a legnagyobbak.

Az 1944-es varsói felkelés bukása után a németek lerombolták a lengyel főváros döntő részét. A háború vége nem jelentette azt, hogy eljött a lengyelek által hön áhított szabadság. A nagyhatalmak döntése a területek

csaknem felét a Szovjetunióhoz csatolta, cserébe pedig Lengyelország volt német területeket kapott. A tönkretett ország nem csak a lakosság tömeges áttelepítéseinek lett tanúja, hanem a szovjet rendszert utázó kommunista diktatúra ellentmondást nem tűrő bevezetésének is. A lengyeleket közel fél évszázadra megfosztották alapvető jogaiktól. A lengyel társadalom azonban nem szándékozott kiegyezni a rájuk erőltetett rendszerrel. Kezdetben főként a fegyveres ellenállás dominált, amelyet azonban véres megtorlás követett. A függetlenségi harcot főként kisebb csoportok, majd egyének folytatták – az utolsó partizánt 1963-ban ölték meg. A háború végét követően rövid ideig legális politikai ellenzék működött, amelyet 1947-ben számoltak fel. Az ellenállás spontán megnyilvánulásai – sztrájkok, tüntetések stb.

folyamatosan zajlottak. A legnagyobb, tömeges tiltakozásokra 1956-ban, 1968-ban, 1970-ben és 1976-ban került sor. A hatalom válasza minden alkalommal az erőszakos megtorlás volt.

A helyzet 1980 nyarán változott meg, amikor a sztrájkok olyan nagymértékben kiterjedtek az országban, hogy az lehetetlenné tette erőszakos elfojtásukat. A hatalom az ellenállókkal való megegyezés mellett döntött. Létrejött a Szolidaritás – Független Önkormányzó Szakszervezet, amely hamarosan csaknem tízmillió tagot számlált. A kommunista vezetésnek azonban nem állt szándékában megengedni a társadalomnak sorsának önálló irányítását. A rendszer megmentése érdekében 1981. december 13-án hadiállapot került bevezetésre Lengyelországban. A Szolidaritás és más független szervezetek illegálisba vonultak. Hosszú küzdelmük 1989-ben vezetett győzelemre, amikor a kerekasztal-tárgyalásokat követően megkezdődött a kommunista párt hatalomátadásának folyamata. Játékunk eseményei éppen ebben az időszakban, a Szolidaritás évtizedében zajlanak. Nem az ellenzék és a hivatalos vezetés közötti harc, a tömeges megtorlások és az ellenállás küzdelmét mutatja be. A kommunista rendszernek más jellemzője is volt, amely a társadalom számára rendkívül nehezen elviselhetővé vált. Irreális elvekre építő, központilag irányított tervgazdálkodást vezettek be. Ennek következtében a rendszer folyamatosan elégtelenül működött és nem

elégítette ki a társadalom szükségleteit. A gazdasági válság a hetvenes évek közepén érte el mélypontját és egészen a nyolcvanas évek végéig tartott, ami a mindennapi életben hatalmas nehézségeket okott a társadalom számára. E mechanizmusok történeti leírását megtalálhatják a következő oldalakon. Hamarosan meggyőződhetnek arról, hogy ez a játék érzelmeket kelt, egyes részei pedig nevetésre adhatnak okot. Érdekes azonban egy pillanatilag elgondolkozni azoknak a sorsán, akik nem tudtak kilépni az abszurdumok világából, amelyben éveken keresztül éltek. A Lengyelország legújabb kori történetének ezen és egyéb aspektusai iránt érdeklődőket pedig szeretettel várjuk a www.ipn.gov.pl/history honlapunkon.

Dr Łukasz Kamiński
A Nemzeti Emlékezet Intézetének Elnöke

SORBAN ÁLLÁS TÁRSASJÁTÉK

Tisztelettel tájékoztatjuk Önöket, hogy a doboz felnyitásának pillanatával a XX. század 80-as éveinek Lengyelországába csöppentek. Teljesen mások most a céljaik, és prózaiak a vágyaik. Sajnos álmaik megvalósítása szorosan összefügg a közeli üzletekbe történő áruszállítással. A jó hír az, hogy van némi félretett pénzük. A rossz, hogy az ellátási nehézségek következtében az árukat erősen korlátozott mennyiségben osztják el. Kérjük, ne essenek pánikba és foglalják el helyüket a sorban. A szállítmány már úton van, és mindenki számára elegendő termék kellene, hogy legyen. Felhívjuk a figyelmüket arra, hogy a kiskereskedelmi egységekben soron kívül csak az arra jogosultak kerülnek kiszolgálásra. A játék megkezdése előtt kérjük, figyelmesen tanulmányozzák

.....

át a szabályzatot. Az előírások pontos betartása a jó szórakozás alapja családi vagy baráti körben. Sajnálattal közöljük, hogy a tárgyalt téma érzékeny személyekből negatív érzéseket válthat ki. Előfordulnak a tehetetlenség könnyei, fogcsikorgatás, valamint a nem szándékos rosszindulat megnyilvánulásai.

A szerzők nem vállalnak felelősséget a játék indokolatlan használatáért.

HASZNÁLATI UTASÍTÁS

JÁTEKOSOK SZÁMA: 2-5 SZEMÉLY

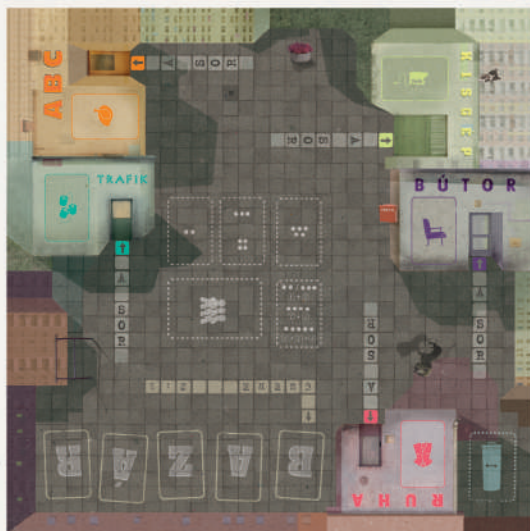
IDŐTARTAM: 60 PERC

A JÁTEKOSOK ÉLETKORA: 12 ÉV FÖLÖTT

A JÁTÉK TARTALMA

JÁTEKMEZŐ

TEHERAUTÓPÁLYA

30 BÁBU 6 SZÍNEN (MINDEN SZÍNBŐL 5 DB)

**50 SORKÁRTYA
5 SZÍNEN (MINDEN
SZÍNBŐL 10 DB)**

5 BEVÁSÁRLÓLISTA KÁRTYA

**60 ÁRUKÁRTYA
5 SZÍNEN
(MINDEN SZÍNBŐL 12 DARAB)**

**15 ÁRUSZÁLLÍTÁS
KÁRTYA 5 SZÍNEN
(MINDEN SZÍNBŐL 3 DB)**

**5 JÁTÉKOSSEGÍTŐ KÁRTYA
5 SZÍNEN
(MINDEN SZÍNBŐL 1 DB)**

1 KEZDŐJÁTÉKOS-JELZŐ

1 MEGVESZTEGETÉS-JELZŐ

A JÁTÉK MENETE ÉS CELJA

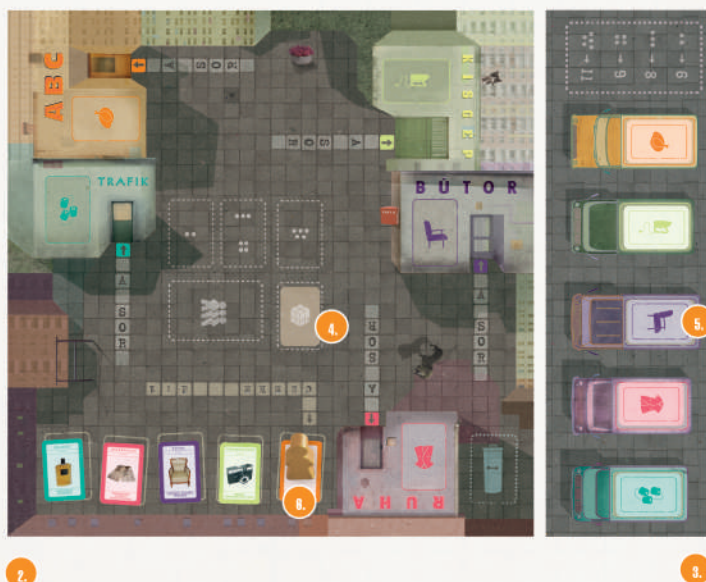
MINDEN JÁTÉKOS KAP EGY BEVÁSÁRLÓLISTA KÁRTYÁT, A RAJTA SZEREPLŐ ÁRUKAT KELL BESZEREZNI AZ EGYES BOLTOKBAN. MINDENKINEK NÉGYFAJTA ÁRUT KELL, KÜLÖNBÖZŐ DARABSZÁMOKBAN MEGVÁSÁROLNIA. ŐT BOLTBA ÉRKEZHETNEK ÁRUK (ABC, KISGÉPBOLT, TRAFIK, RUHABOLT ÉS BÚTORBOLT) AZ ÁRUK BESZERZÉSÉHEZ SORBA KELL ÁLLNI A BOLTOK ELŐTT. A SORBAN ÁLLÁSHOZ 5 BÁBÚ ÁLL A JÁTÉKOSOK RENDELKEZÉSÉRE. SAJNOS NEM MINDEN NAP ÉRKEZIK MINDEN BOLTBA ÁRU, ÍGY TOLAKODNUNK KELL A SOROKBAN, HOGY MI IS HOZZÁJUSSUNK A SZÜKSÉGES ÁRUKHOZ. A TOLAKODÁSHOZ A SORKÁRTYÁK ÁLLNAK A RENDELKEZÉSÜNKRE, MELYEK SEGÍTSÉGÉVEL ELŐREBB KERÜLHETÜNK, VAGY AZ ÁRUK SZÁMÁT ÉS HELYÉT TUDJUK BEFOLYÁSOLNI. AZ NYER, AKI ELŐSZŐR SZERZI MEG A LISTÁJÁN SZEREPLŐ ÖSSZES TERMÉKET.

ELŐKÉSZÜLETEK

FIGYELEM! ALÁBBIKBAN AZ ÖTSZEMÉLYES JÁTÉK ELŐKÉSZÜLETEIT ÍRJUK LE. A NÉGY-, HÁROM- ÉS KÉTSZEMÉLYES JÁTÉKOT A 'VÁLTOZÁSOK KEVESEBB JÁTÉKOS ESETÉN' C. PONTBAN TAGLALJUK.

1. A játékosok mossanak kezet!
2. A játékmezőt helyezze az asztalra úgy, hogy minden játékos könnyen hozzáférjen.
3. A teherautópályát tegye mellé úgy, hogy a legidősebb játékos hozzáférjen. Ő lesz a "Főnök".
4. Keverje meg az áruszállítás-kártyákat és a paklit lefelé fordítva helyezze a játékmezőn kijelölt helyre.
5. Az árukártyákat pedig ossza színekre. Minden színből egy árukártyát tegyen a bazárba olyan sorrendben, ahogy a teherautópályán láthatóak. (B - élelmiszer, A - kiskép...) A többi árukártyát tegye a teherautópálya megfelelő helyeire.
6. A megvesztegetés-jelzőt tegye a bazár első mezőjére, amely B betűvel van jelölve.

7. Minden játékos válasszon magának egy szint és ez alapján osszák ki a hozzátartozó: sorkártyákat, játékossegítő kártyákat és bábukat.
A fekete szín a **spekulánsé**.
8. Mindenki keverje meg a sorkártyáit, készítsen belőle lefordított paklit és a sajátjából húzza fel az első három kártyát.
9. Húzzon mindenki egy-egy bevásárlólista-kártyát és helyezze felfelé fordítva maga elé. A legnagyobb jelzőszámú bevásárlólista-kártyát kihúzó játékos kapja a kezdőjátékos-jelzőt.
10. A kezdőjátékostól kezdve mindenki az óramutató járásának megegyezően állítson fel egy-egy bábút a kiválasztott bolt elé - a nyíllal jelölt mező után. Ezután ugyanígy állítsák fel a bábukat a sorok végére, míg el nem fogynak.
11. Ha a sorok már készen állnak, mindegyik végére tegyenek egy spekulánst, azaz egy fekete bábút. Kezdődhet az első áruszállítás.

TENNIVALÓK SORRENDJE A NAP FOLYAMÁN

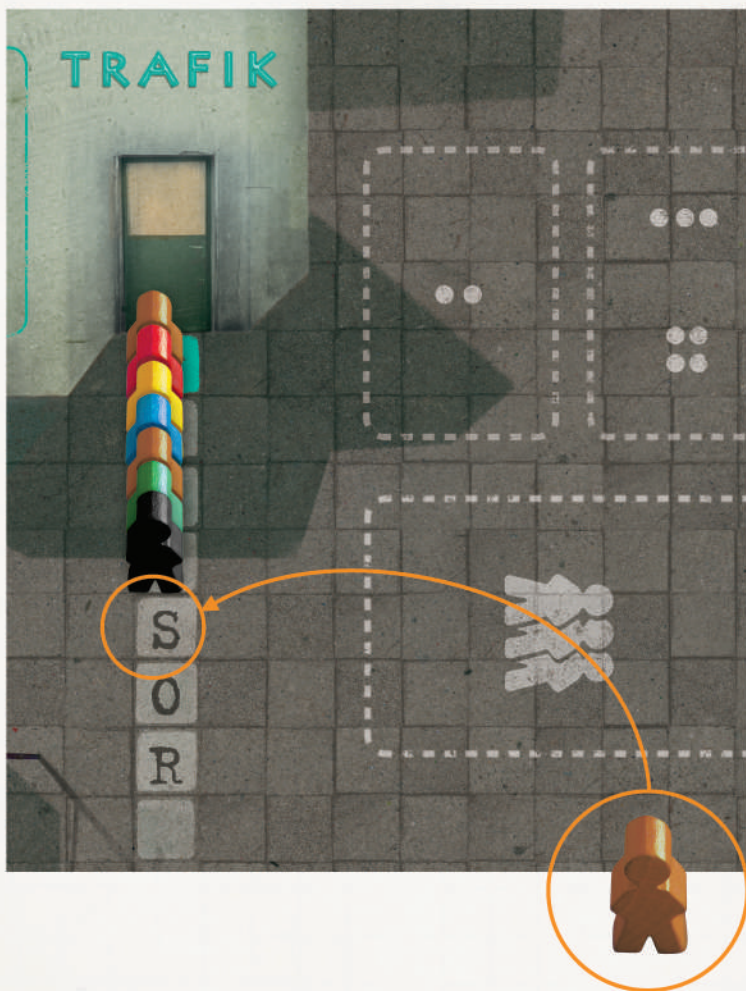
„Sorbanállítás” című játék napokra (menetekre), a napok pedig hat tevékenységre (fázisra) vannak osztva:

1. Helyfoglalás a sorokban - Bábuk felhelyezése
2. Áruszállítás - Áruszállítás kártyák felfordítása, áruk boltokba helyezése
3. Tolakodás a sorokban - Sorkártyák kijátszása
4. Boltnyitás - Áruk hazavitele
5. Cserebere a bazárban
6. „Leltározás” - Nap végi feladatok elvégzése

1. fázis. HELYFOGLALÁS A SOROKBAN

(FIGYELEM: Az első menetben a bábuk már állnak, tehát rögtön az áruszállítás fázisával kezdünk).

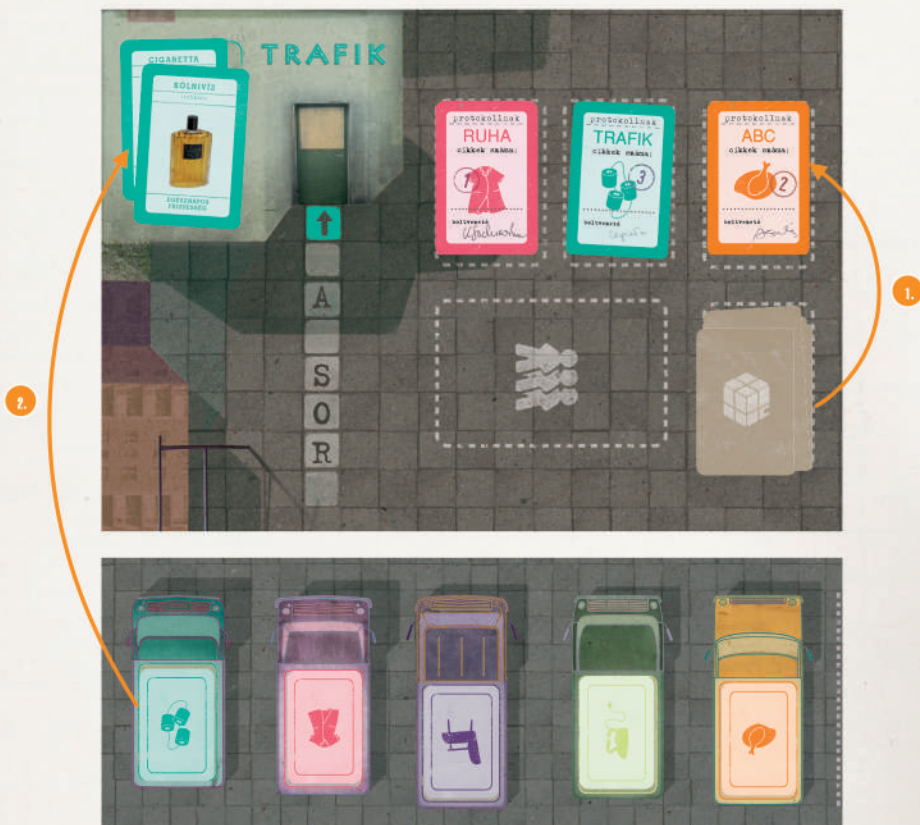
Az első játékostól kezdve mindenki az óramutató járásával megegyező irányban állít fel egy-egy bábút a szabad helyekre, a sorok végére a kiválasztott bolt vagy bazár elé. Ha a játékosok minden bábujukat sorba állították, kezdődik a következő fázis.

2. fázis ÁRUSZÁLLÍTÁS

A "Főnök" (legidősebb játékos) az áruszállítás-kártyapakliból felvesz három lapot és felfelé fordítva a tábla közepén levő megjelölt helyekre teszi azokat **1.**

Az áruszállítás-kártyákon szereplő információknak megfelelően a kellő mennyiségű árut a teherautókról a boltokba **2.** helyezi, feltéve, hogy azok még nem fogytak el. A boltokba az árut képpel felfelé helyezzük el.

3. fázis **TOLAKODÁS A SOROKBAN**

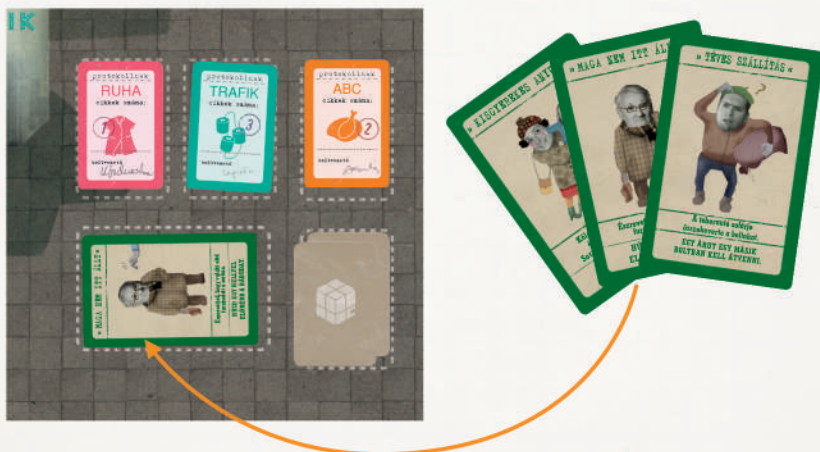
Ebben a fázisban a sorkártyák kijátszására kerül sor. A kezdőjátékos kezd. Kiválaszt egyet a kezében lévő kártyák közül és a tábla közepén lévő helyre téve kijátssza, majd elvégzi a rajta szereplő utasítást.

Utána következő játékos megismétli a kiválasztott kártyájával. Miután mindenki letett egy kártyát, az első játékos megkezdí a második fordulót. A harmadik fordulóval vége a kártyák kijátszásának.

A felhasznált sorkártyák egészen az ötödik menetig (szombatig) maradnak a táblán.

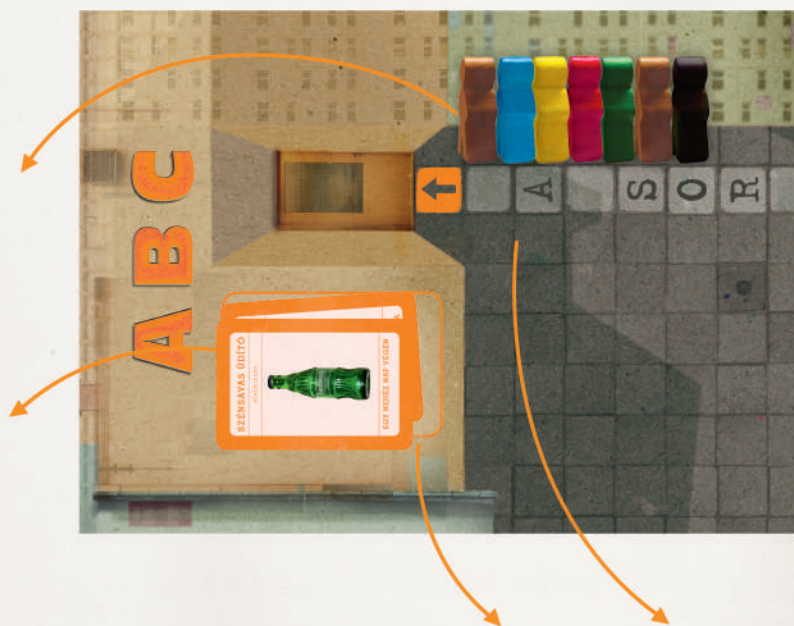
- Nem biztos, hogy mind az öt napra elegendő sorkártya marad a játékosoknál.
- Ezért nem kötelező kijátszani mind a három kártyát.
- Ha valaki nem tudja, vagy nem akarja letenni a kezében lévő valamely kártyát, passzolhat. Ilyenkor lefelé fordítva helyezze el maga előtt a kártyákat.

Figyelem! Passzolás után már nem lehet kijátszani sorkártyát az adott napon. Ha minden játékos passzol, vagy felhasználta a rendelkezésre álló kártyákat, véget ér a tolakodás fázisa.

4. fázis. BOLTNYITÁS

A boltnyitáskor a játékosok megvásárolják az elérhető árukat. Minden bábu egy árut visz haza, ezért nagyon fontos a sorban elfoglalt hely. A bábu a vásárolt termékkel elhagyja a sort és hazamegy. Az árukártyákat a játékosok maguk elé helyezik, a többiek számára is jól látható módon. Ha valamelyik terméket spekuláns vette meg, a terméket rögtön a bazár megfelelő mezőjére kell helyezni (azaz pl. a trafikból származó árut ugyanarra a mezőre tesszük, ahova a játék előkészítése során a trafikból származó árut elhelyeztük), a spekulánst pedig ugyanannak a sornak a végére állítjuk. Ha több áru volt, mint ahány bábu a sorban, a felesleg a boltban marad a következő menetig.

5. írás CSERE-BERE A BAZÁRBAN

28. o.

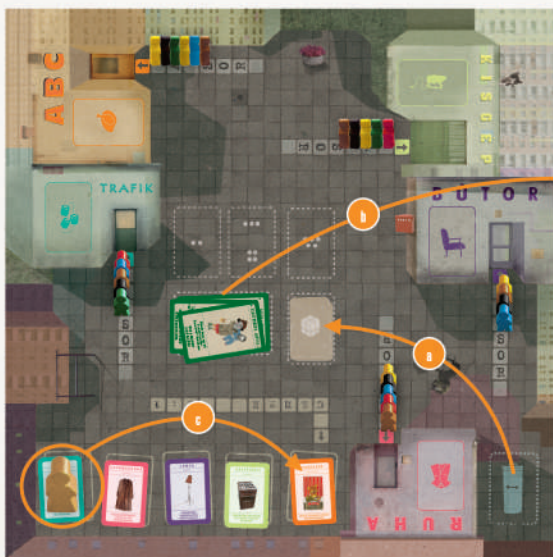
Azok a játékosok, akik a sorbaálláskor a **bazár** bejárata elé helyezték bábuikat, most tetszőleges mennyiségű terméket cserélhetnek a bazárban kaphatókra. Az árut 2:1 arányban lehet cserélni, azaz a bazár megfelelő helyére két árut kell a lakásból (már megszerzett áruinkból) tenni és egyet elvenni. Azon árut, amelyeken megvesztegetés-jelző van, 1:1 arányban alkalmi áron lehet megvásárolni. A bazári vásárlás után a bábu hazamegy a megvásárolt áruk kártyájával. Figyelem! A bazárban nincs vásárlási korlátozás. Egy bábu több termékkel is távozhat. Ha a játékos nem kíván a bazárban vásárolni és passzol, bábuja a következő menetig a bazár előtt maradhat, vagy áru nélkül mehet haza. Döntésétől függetlenül a vásárlás joga a soron következő játékosra száll.

SZOMBAT

Az ötödik menet vége azt jelenti, hogy vége van a munkahétnek. Rendet kell tenni a pályán. A "Főnök" segítőt jelöl ki maga mellé. Szombati tennivalók:

- a. A tábla sarkán összegyűjtött áruszállítás-kártyákat összekeverni és visszatenni az áruszállítás mezőre.
- b. Színek szerint szétválogatni és odaadni a játékosoknak a "felhasznált" sorkártyákat, amelyek a tábla közepén vannak. A megmaradt sorkártyákkal együtt megkeverni és lefelé fordítva letenni.
- c. A megvesztegetés-jelzőt visszatenni a bazár első mezejére. Térjünk vissza a "Leltározás" fázis "d" pontjára.

A JÁTÉK VÉGE

Az a játékos nyer, aki elsőként megvásárolta vagy csere útján megszerezte bevásárlólista-kártyáján szereplő összes árut. Ha több játékos fejezi be egyszerre a játékot, ami akkor fordulhat elő, ha egyszerre voltak első (vagy másodikok, ill. harmadikok stb.) a sorban, egyszerre vásárolták meg a listán szereplő utolsó árukat is, akkor győzelemről a felesleges áruk száma dönt. Ha így sem lehet nyertest választani, döntetlen az állás. A játék véget érhet azzal a fázissal is, amelyben elfogyott a teherautókról és a boltokból minden áru. Ilyen esetben az a játékos nyer, akinek a legkevesebb áruja hiányzik a bevásárlólistákról. Ha a bevásárlólistás áruk száma és a felesleges áruk száma is egyforma, szintén döntetlen a befejezés.

VÁLTOZATOK KEVESEBB JÁTÉKOS ESETÉN

A játékban 2-5 játékos vehet részt. Kevesebb játékos esetén, kevesebb a boltokba szállított áruk mennyisége. A szükséges árumennyiségről szóló információk sematikusán a játéktáblákon is megtalálhatóak.

A játék elején 9 árukártya kerül minden színből a teherautókra. Az áruszállítás kártyákból csak a "2" és "3" számmal jelölt kártyák lesznek használva. A többit tegyük vissza a dobozba. Az áruszállítás fázisban csak két áruszállítás-kártyát kell felfordítani.

A játék elején minden színből 3 árukártyát vissza kell tenni a dobozba. Az áruszállítás kártyákból csak az "1" és "2" számmal kártyákat használjuk. Ezen kívül a bevásárlólisták sorsolásakor a "Főnök" odafigyel arra, hogy a három kihúzott kártya egymással szomszédos számú legyen (figyelem, az "5" szomszédos az "1"-gyel). Ha nem szomszédos szám kerül kihúzásra, azt vissza kell tenni a dobozba és a maradék kártyák közül húzni

egyét. Áruszállítás fázisban csak két áruszállítás-kártyát kell húzni.

A játék elején minden színből 5 árukártyát vissza kell tenni a dobozba, valamint a "3" számmal jelölt áruszállítás kártyákat. Ezen kívül a bevásárlólisták sorsolásakor a "Főnök" odafigyel arra, hogy a két kihúzott kártya egymással szomszédos számú legyen (figyelem, az "5" szomszédos az "1"-gyel). Ha nem szomszédos szám kerül kihúzásra, újra kell húzni.

Áruszállítás fázisban csak egy áruszállítás-kártyát kell húzni.

Az áruszállítás-kártyákat csak a második szombaton kell megkeverni.

A LEGGYAKRABBAN FELTETT KÉRDÉSEK

HASZNÁLHATÓ-E EGY KÁRTYA, HA A RAJTA LEVŐ TEVÉKENYSÉGET NEM LEHET ELVÉGEZNI?

Nem, a kártyán szereplő tevékenységet végre kell hajtani. Nem használható a „Leltár” kártya üres boltban, „Barát a megyei pártbizottságban”, ha elfogytak a lefordított áruszállítás-kártyák, a „Hatalom kritikája”, ha a bábu a sor utolsó vagy utolsó előtti helyén áll, stb.

HASZNÁLHATÓK-E A SORKÁRTYÁK A BAZÁRBAN?

A sorkártyáknak semmi hatásuk nincs a bazárban. Nem lehet velük árut kivinni a bazárból, nem lehet velük helyet változtatni a bazár előtti sorban, sem bábút előretolni a „Szerencse” segítségével.

LEHET-E TOLAKODNI AZON BOLT ELŐTTI SORBAN, AHOVA NEM TÖRTÉNT ÁRUSZÁLLÍTÁS?

Igen, mind az 5 sorrendváltoztató kártya (“Társadalmi lista”, “Maga nem itt állt”, “*Kisgyerekes anya*”, “A hatalom kritikája” és a “Szerencse”) használható minden boltban, abban is, ahol nincs áru vagy ahol leltározás van.

LEHETE ÚGY HASZNÁLNI A SORKÁRTYÁT, HOGY VISSZAFORDÍTSA A KORÁBBAN HASZNÁLT KÁRTYA HATÁSÁT?

Igen, a "*Társadalmi lista*" akár ötször is felhasználható egy menetben.

Ugyanígy a "Téves szállítás" segítségével mozgatott áru is ötször vándorolhat egyik boltból a másikba.

"SZERENCSE" KÁRTYÁVAL ÁTVIHETŐ-E A BÁBUM ANNAK A SORNAK A MÁSODIK HELYÉRE, AHOL A BÁBU ÉPPEEN ÁLL?

Nem, ezzel a kártyával csak egy másik sorba lehet átvinni a bábut.

HASZNÁLHATOM-E A "FOKOZOTT ÁRUSZÁLLÍTÁS" KÁRTYÁT BÁRMIKOR?

Nem, a "Megnövelt szállítás" csak abban a boltban használható, amelyben az adott menetben áruszállítás történt. A kártya nem használható, ha az adott áru elfogyott a teherautópályán.

HOGY MŰKÖDIK AZ "ÁRU A PULT ALÓL" KÁRTYA?

Ezzel a kártyával haza lehet vinni az árut már a tolakodás fázisában.

A kártya csak akkor hatásos, ha első vagy a sorban és a boltban van áru.

MELYIK ÁRUT VISZI EL A SPEKULÁNS, HA A BOLTBAN A "TÉVES SZÁLLÍTÁSBÓL" SZÁRMAZÓ, ÁTHOZOTT ÁRU VAN?

A spekuláns mindig azt az árut "választja" először, amelyet az adott boltban meg lehet kapni. Ha a boltba minden áru "Téves szállításból" származik, a spekuláns az első árut választja.

Rezerwa M-I	Mięso 300 g 1988-02	Mięso 300 g 1988-02	Mięso 300 g 1988-02	Mięso 300 g 1988-02
Wol., Ciel. z kością 400 g 1988-02	D 3480383			Mięso 200 g 1988-02
Wol., Ciel. z kością 300 g 1988-02	nazwisko i imię			Mięso 100 g 1988-02
Rezerwa 1 1988-02	Rezerwa 2 1988-02	Mięso 100 g 1988-02	Mięso 100 g 1988-02	Mięso 100 g 1988-02
adres:				

A BEVÁSÁRLÓLISTA KÁRTYÁN SZEREPLŐ FELADATOM SZEMPONTJÁBÓL VAN-E JELENTŐSÉGE ANNAK, HOGY MILYEN KONKRÉT ÁRUIM VANNAK?

Nincs, a Bevásárlólisták teljesítéséhez az adott boltból származó tetszőleges termékek kellene. Ha a trafikból két árut kell szerezned, vehetsz pl. kölnit és szappant.

LEHETE ÁRUKAT CSERÉLNI A TÖBBI JÁTÉKOSSAL?

A játékosok csak a bazar közvetítésével cserélhetnek egymással árukat.

MIT JELENTENEK A SORKÁRTYÁK CÍME MELLETTI JELZÉSEK?

A sorkártyák címe melletti jelzések a kártya színétől függően különböznek, céljuk azok segítése, akiknek gondot jelent a színfelismerés.

HASZNÁLHATJUK-E MAGUNK SZÁMÁRA A "HATALOM KRITIKÁJA" KÁRTYÁT?

Igen, a "Hatalom kritikája" kártya alkalmazható saját bábuinkkal és a spekulánssal szemben is.

ALKALMAZHATÓ-E SORKÁRTYA OLYAN SORBAN, AMELYBEN NEM ÁLLUNK?

Igen.

MI TÖRTÉNIK AKKOR, HA A TEHERAUTÓRÓL HIÁNYOZNAK ÁRUK ÉS NEM VÉGEZHETŐ EL AZ ÁRUSZÁLLÍTÁS?

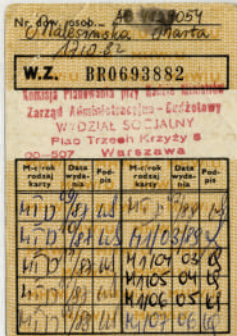
Ha az adott típusú árukártya elfogy a teherautóról, a következő, adott típusú áruszállítás-kártyákat figyelmen kívül kell hagyni. Nem használható az adott árura a "Megnövelt áruszállítás" kártya sem.

HÁNYAN ÁLLHATNAK A BOLT ELŐTTI SORBAN? VAN VALAMILYEN HATÁR?

A bolt előtti sorban tetszőleges számú bábu állhat.

MEG LEHET-E NÉZNI A JÁTÉK KÖZBEN A MÁR FELHASZNÁLT SORKÁRTYÁKAT VAGY ÁRUSZÁLLÍTÁS-KÁRTYÁKAT?

Nem.

Andrzej Zawistowski

A BOLTOKHOZ VALÓ SZOCIALISTA HOZZÁÁLLÁSRÓL, AVAGY A SOROKRÓL (ÉS EGYÉBRŐL) A LENGYEL NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

**Mi lett volna, ha nem lett volna Lengyel Népköztársaság? -
 Minden!!!**

- ez a politikai vicc több mint egy évtizeden át jelképezte nem csak a kommunista vezetés hazugságát (miszerint ha nem lett volna Népköztársaság, a lengyelek szegénységben éltek volna), de annak egyértelmű értékelését is, hova vezetett a szovjetek által kikényszerített rendszer. A Népi Lengyelország 45-éves története során nem volt olyan pillanat, amikor az állampolgárok (főleg a nők, akiknek vállán

a bevásárlás mindennapi terhe nyugodott) gond nélkül beszerezhetek volna minden szükséges dolgot. Az áruellátás rendkívül rossz színvonala nem a lakosság elleni direkt fellépés eredménye volt. Egyik kommunista kormány sem akarta szegénységben tartani a lengyeleket. Ez sem politikailag, sem stratégiaileg nem lett volna célszerű. Probléma csak egy volt, de alapvető - hogy előbb „boldoggá tegyék” az embereket és növeljék az életszínvonalat, vagy bővítsék az ipart, főleg a nem fogyasztásra termelő nagyipart. Meg kell ugyanis jegyezni, hogy a kommunista vezetés kötelessége a marxista-leninista

jelszavakkal és a központilag irányított tervgazdálkodás építésével kapcsolatos jelszavak valóra váltása volt. A legfontosabb, hogy a szovjet tömb országainak ki kellett építeni katonai potenciáljukat, felkészülve

a Nyugattal való összecsapásra. Ez óriási anyagi befektetéseket követelt, ami a polgári fogyasztásra szánt termékek gyártásának kárára vált. Ehhez társult a vezetés a falvakhoz való negatív hozzáállása, amelynek következtében a parasztok elfordultak a mezőgazdasági termeléstől. Látványos bukással és gazdasági katasztrófával végződött az a szándék, hogy állami gazdaságokat hozzanak létre. Az ideológia győzedelmeskedett az állampolgárok jóléte fölött.

Hasonló esetben minden demokratikus ország vezetése piros lapot kapott volna a választásokon és megbukott volna. A Lengyel Népköztársaságban ilyen lehetőség nyilvánvalóan nem volt, és az emberek az akaratok ellenére rájuk kényszerített valóságban kellett, hogy éljenek. Természetesen a fent említett hadipari fejlődés nem csak a szovjet tömb országait érintette. A lengyel állam manapság is nagy összegeket szán a hadsereg felszerelésére.

Mi volt tehát a különbség? A piacgazdaságban működik a kereslet és a kínálat elve. Ennek értelmében a lakosság áruk iránti kereslete a termelésen és kereskedelmen kereső alanyok által kerül kielégítésre. A magánvállalkozók derítik fel a keresletet és igyekeznek azokat a számukra legkedvezőbb módon kielégíteni. A Népköztársaságban ez lehetetlen volt. 1947-ben

a kommunisták ún. harcot folytattak a kereskedelemért, azaz eltüntették a piacról a magánvállalkozókat. Üzleteik helyét állami boltok vették át, az azokban árult termékekről pedig nem a kereslet döntött, hanem az állami hivatalnokok döntése. A minimálisra csökkentették a magánkereskedelmet (ráadásul csökkentve az árukészletet is). Elvben lehetőség maradt még egy ellátási módra - a külföldi utazásokra. Ez azonban legalább három dolog miatt volt nehéz. A Népi Lengyelország a többi kommunista országhoz hasonlóan nem tette lehetővé állampolgárai számára a szabad külföldreutazást. Minden út hosszú útlevel-ügyintézkést kívánt meg. Az ötvenes évek első felében

a csodával határos volt minden külföldi utazás engedélyeztetése (pl. 1954-ben Lengyelországból 1551 személy utazott külföldre, ebből magáncéllal Nyugatra mindössze 52-en). A következő években kissé enyhült ez a tendencia, de a Lengyel Népköztársaság fennállásának végéig az ország elhagyásáról a Belügyminisztérium hivatalnokai döntöttek. A másik ok az volt, hogy nehézségekbe ütközött a nyugati valuta beszerzése. A vezetés csak szigorúan meghatározott feltételekkel és igen kis mértékben engedélyezte a bankban történő valutavásárlást. Természetesen létezett feketepiac, ahol lehetett valutát vásárolni. Itt jutunk el azonban a harmadik problémához: a lengyelországi fizetések összehasonlíthatatlanul alacsonyabbak voltak a nyugatiaknál.

A munkaidőt árakra átszámolva Lengyelországban a hetvenes évek végéig kétszer annyiba került a hús, mint a kapitalista Német Szövetségi Köztársaságban. A cipő ötször annyiba került, a televízió kilenccszer, az autó tízszer. A Népköztársaságban élő lengyel gyakorlatilag rá volt utalva a hazai kereskedelmi egységekre és bazárokra, valamint a gyakran illegális forrásokból származó (sokszor jelentősen drágább) termékekre.

A hetvenes években megjelentek a remekül ellátott „Pewex” üzletek. Ezekben dollárért (és más nyugati valutáért) lehetett vásárolni, amely azoknak az átlagembereknek, akiknek nem voltak külföldön rokonáik, elérhetetlen volt (vagy csak feketepiacon elérhető). Így került sor arra az abszurd jelenségre, hogy a „Pewex” vásárlója úgy vehetett árucikkeket, hogy előtte illegálisan, azaz bűncselekmény útján valutát szerzett. Természetesen néha előfordult, hogy rövid időszakokra stabilizálódott az ellátás, de ez nem jelentette a fogyasztók minden szükségletének kielégítését. Ez a Lengyelországot irányító aktuális vezetés politikájából következett. Az 1944 utáni korszakot a következő gazdaságpolitikai szakaszokra lehet bontani: fogyasztástámogatási időszak (amikor a vezetés a társadalom támogatását a fogyasztási cikkek mennyiségének növelésével akarta elérni), befektetéstámogatási időszak (amikor a vezetés a gyorsított iparosítást támogatta a társadalom anyagi

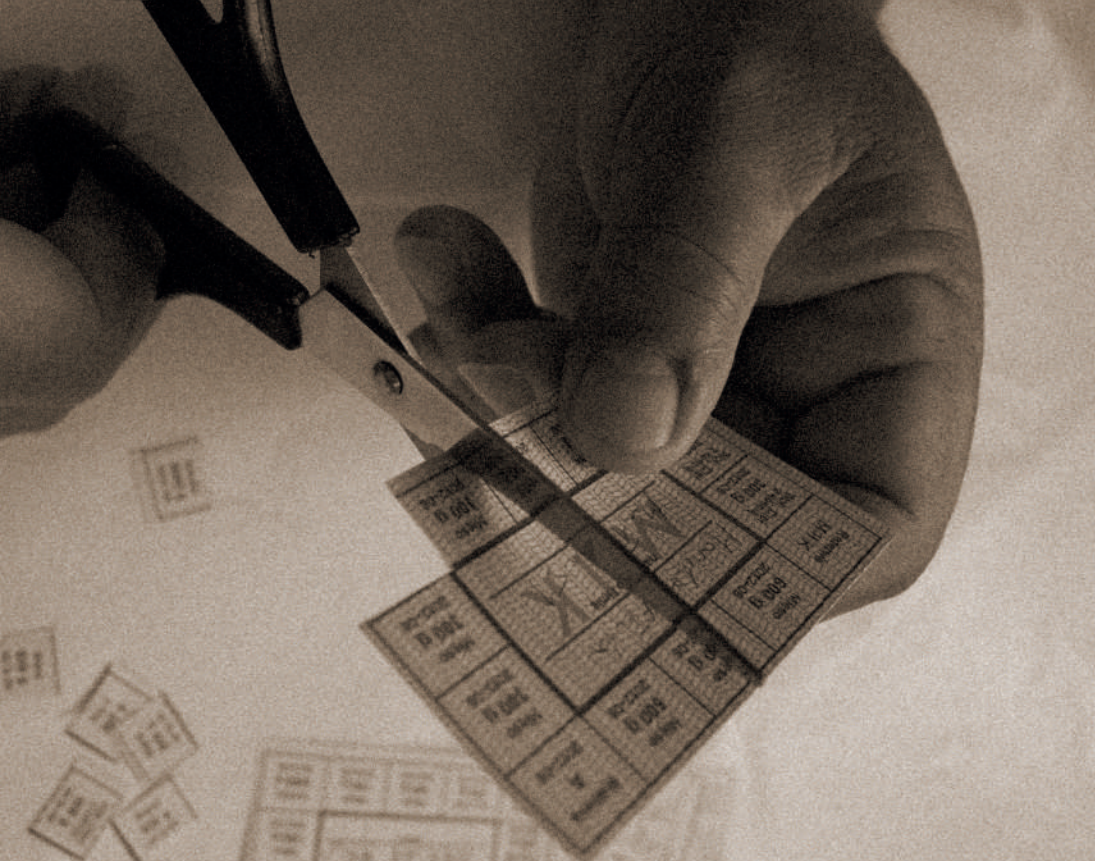
helyzetének romlása árán), gazdaságpolitikai korrekció időszaka (amikor a vezetés rájött, hogy a gazdaságpolitika társadalmi elégedetlenséghez vezethet), végül a politikai válság, amely a sikertelen korrekció eredménye volt. A politikai válság a vezetés leváltásához vezetett, az új vezetés pedig a közhangulat javítása és az állampolgári támogatás megszerzése érdekében fogyasztástámogatási politikába kezdett. Az ellátás rövid időre javult, és a ciklus megismétlődött. Ezzel a sémával jellemezhető a Bolesław Bierut, Władysław Gomułka és Edward Gierek-féle

gazdaságpolitika. A legkockázatosabb Edward Gierek gazdaságpolitikája volt. Nagy fizetésemelésekről határoztak, de ez a döntés nem járt együtt más, a gazdaság stabilizálódását kiváltó lépésekkel. A Gierek-évtized első éveiben volt a legjobb az ellátás a Lengyel Népköztársaság egész időszaka alatt, (amely részben külföldi hitelek segítségével volt lehetséges). Az árufedezettel nem rendelkező pénz mennyiségének növekedése az infláció emelkedéséhez vezetett. Piaccgazdaságban ebben az esetben az árak növekedése következik be. A Lengyel Népköztársaság azonban továbbra is a kozmikus kirovó-felosztásos rendszert alkalmazta. Az állam szabta meg az árakat, ezért azok nem reagálhattak a megjelenő inflációra. Annak különös formája jelent meg, a rejtett infláció. Az egyre több pénzzel rendelkező lakosság egyre több árut vásárolt, mivel féltek attól, hogy az eltűnik a boltokból.

A változatlan árak serkentették ezt a viselkedést. Ez volt a kezdete annak a folyamatnak, amely az ellátó piac összeomlásához vezetett.

A jövedelmek gyorsabban nőttek, mint a piac ellátottsága. Nőttek az üzletek előtti sorok is, az emberek gyakran vették azt, ami éppen volt a boltban. Sokszor nem volt rá szükségük, de esetleg elcserélhető volt más, keresettebb termékre (pl. szőnyeget mosógépre vagy robotgépet biciklire). Sorok álltak nem csak az élelmiszerboltok előtt, hanem csaknem minden kereskedelmi egység előtt (beleértve a könyvesboltokat és a benzinkutakat is). A Gierek-rendszer felelőtlen politikája a kiskereskedelem teljes összeomlásához vezetett. Ennek legfőbb elszenvetői a kígyózó sorokban álló átlagemberek lettek. 1980-ban a hús és húskészítmények, valamint a csokoládé és csokoládékészítmények a vásárlók 75%-a számára, a margarin a vásárlók 79%-a számára volt elegendő, a vásárlók 80%-a juthatott sajtához. A 80-as évek elején az ellátásbeli hiányosságok a fogyasztási cikkek 80%-át érintették. A problémák megoldására a jegyrendszert találták megfelelőnek. Jegyre volt szükség a pénzen kívül ahhoz, hogy az árut még lehessen vásárolni. A jegyrendszer bevezetésének az lett volna a célja, hogy a legszükségesebb,

főként élelmiszeripari termékek legalább minimális mennyiségben elérhető legyenek. Gyakorlatban azonban sokszor jegy birtokában sem volt lehetséges a vásárlás. A legszélesebb körben a 80-as években létezett a jegyrendszer, bár nem csak ekkor volt érvényben. Közvetlenül a 2. világháború után (Nagy-Britanniához hasonlóan), majd rövid ideig az ötvenes években. Ekkor munkavégzéshez kötötték a jegyosztást, ezzel ösztönözve a lengyeleket munkavállalásra. Csak bizonyos munkahelyek alkalmazottai kaphattak élelmiszerjegyet. A jegyrendszer harmadszor 1976-ban került bevezetésre, amikor a cukrot érintette. 1981-ben kiterjesztették húsrá, majd alkoholra, benzinre, cipőre, édességre, vajra, teljes tejre, szappanra, cigarettára,

pelenkára, mosószerre, gabonatermékekre, növényi és állati zsiradékra és iskolai füzetekre. Olyan sokféle jegy volt, hogy a vezetés kénytelen volt bevezetni még egy féle bont - a jegyekre érvényes jegyet (a személyi igazolványba való betétlapra a kiosztott jegyek számát jegyezték fel). Az említett jegyeken kívül a Népköztársaság szinte teljes fennállása alatt kuponokkal lehetett autót, szénét és cementet venni. A jegyek sokszor vonzerőként hatottak bizonyos munkakörökben való elhelyezkedésre. Az alulgépesített szocialista gazdaság főként a nagymértékű foglalkoztatásra épült. Nem csoda hát, hogy gyakorlatilag nem létezett munkanélküliség. Épp ellenkező volt a helyzet - általában munkaerőhiány volt. Ezért pl. a bányászok a viszonylag magas fizetések és bizonyos szociális előjogok birtoklása mellett olyan jegyeket kaptak, amelyek jobban ellátott boltokban voltak beválthatók. Aki nem dolgozott bányában, annak nem volt esélye semmilyen áru megvásárlásra ilyen üzletben. Az ellátásbeli problémák, a mindennapos játékok, amelyekben a nyereség a megvásárolt áru volt, nem érintettek mindenkit. A vezetés gondoskodott arról, hogy a tisztviselők ne szenvedjenek hiányt, és számukra külön kereskedelmi egységeket működtettek. Az ötvenes években ezeket „sárga függönyös boltoknak” nevezték. A név onnan ered, hogy a hagyományos üzletek vonzó célzatú kirakataival ellentétben ezek el voltak takarva, hogy ne izgasság az átlagpolgárokat olyan termékek látványával, amelyekhez ők nem juthattak hozzá. Később ezeket az üzleteket megszüntették, és üzleteket, trafikokat, büféket hoztak létre a rendőrkapitányságokon, katonai egységekben és egyes pártbizottságokon. 1976 júniusában ilyen, a mindenki által elérhetőnél sokkal jobban ellátott büfét fedeztek fel a tüntetők a radomi pártbizottság épületében. A sorok a hetvenes évek második felétől a lengyel utcakép állandó részévé váltak. Egy csoport ember megjelenése egy bolt bejárata közelében azt jelentette, hogy áru érkezett. Az állandó áruhiány korszakában nem volt csoda, hogy az emberek előbb beálltak a sorba, utána tették fel az időszak jellegzetes

kérdését: „mit hoztak?”. Sosem történt meg, hogy teljes árukészlet érkezett volna az egységbe. A szállítmány sokszor a bolt alkalmazottait is meglepte, pl. amikor a cipőboltba sampon, magnókazetta vagy motorolaj érkezett. Gyakran használt kifejezés volt a „vadászat”.

Az emberek nem olyan termékeket vettek, amikre szükségük volt, hanem „vadásztak”. Vásároltak „pult alól”, vagy „hátról”, ami azt jelentette, hogy a kívánt árucikket a hivatalos módtól eltérően, az eladókkal fennálló ismeretségnek köszönhetően szerezték be. A sorokban egész családok álltak, néhány óránként váltva egymást. Mindennapos volt a munkából való elkéredzkedés, hogy sorba tudjanak állni és megszerezni a kívánt termékeket. Amikor a boltba megérkezett az áru, általában korlátozott mennyiségben került eladásra (még a jegymennyiséget sem figyelembe véve). Ezért a sorokban nem csak felnőttek, hanem nyugdíjasok és kisgyerekek is álltak. Mindenkinek volt esélye áruvásárlásra. Idővel elterjedt a hivatásos sorbanálló foglalkozás, akik gyakran pénzért cserébe olyan emberek helyett álltak be a sorba, akik egyéb kötelezettségeik miatt nem tudtak órákat vagy napokat tölteni várakozással. Voltak olyan „hivatásos sorbanállók” is, akik megvásárolták a boltba szállított árukat azért, hogy később jóval drágábban továbbadják azoknak, akiknek nem jutott. Akadtak olyanok is, akik a fejtelenséget kihasználva soron kívül próbáltak bejutni a boltba. Az ellátásbeli nehézségek növekedésével egyre tökéletesebb lett a sorbanállás szervezése. Sorbizottságok alakultak, amelyek idővel elkezdtek odafigyelni a rendre és listát vezetni a várakozók sorrendjéről. Ha a boltba néhány naponta hoztak árut, a bizottság ügyeletet vezetett be. A vásárlás iránt érdeklődőknek ki kellett várniuk a megfelelő időt a sorban, és naponta többször névsorolvasáson kellett részt venniük. A távollét következménye a várólistáról történő törlést vonta maga után. A társadalmi lista persze nem jelentett teljes garanciát arra, hogy a kívánt terméket a várakozó megkapta. Sokszor erősebb érv volt az erős könyök vagy a jól célzott rúgás. A sorokban belső rend is volt. Mindegyik

legalább két „alsorból” állt: az egyikben a soron kívüli kiszolgálásra jogosult kedvezményezettek álltak, a másokban a többiek. Soron kívül vásárolhattak a rokkantak, a terhes vagy kisgyermekes nők. Nem csoda, hogy sokan csecsemőket vagy rokkantakat „kölcsonöztek” a vásárláshoz. Természetesen át lehetett adni a sorban elfoglalt helyet, de a többieket tájékoztatni kellett az új személyről.

Ez a bonyolult rendszer különböző túlkapasokat eredményezett. A leggyakoribb az volt, hogy a bolti dolgozók elrejtették és jóval drágábban adták el illegálisan az árukat. A vezetés igyekezett harcolni ezzel a módszerrel. A boltokat katonák ellenőrizték (Katonai Műveleti Csoportok), valamint az ún. társadalmi aktivisták (Munkás-Paraszt Felügyelet). A raktárban eldugott árukat keresték, ellenőrizték a sorbanállók megfelelő kiszolgálását. Ezek az intézkedések azonban nem hoztak megfelelő eredményt. Tömeges spekuláció kezdődött. Ennek lényege az volt, hogy a bizonyos termékekhez könnyebben hozzájutók a hivatalos áruforgalmon kívül magas áron értékesítették azokat. A rendőrségi üldöztetés gyakori rádió-és tévéprogram-téma volt. Emellett tönkretették a kisvállalkozás tipikus példáit. Elég megemlíteni, hogy spekulánsként bíróság elé került egy ember, aki legálisan vásárolt pékárut egy településen és kis haszonnal adta el egy másikon, annak lakói kérésére. A Lengyel Népköztársaság fennállása alatt a lengyelek csaknem végig kénytelenek voltak részt venni abban a játékban, amelyet az ideológiai érvek által irányított vezetés önmaga és rokonsága számára teremtett. Akik megszokták ezt a játszmat, idővel alkalmazkodtak a nehéz körülményekhez. Tudták, hogy mit, hol, mikor és kitől lehet megvásárolni, vagy kivel mire lehet elcserélni. Ezért voltak olyan értékesek a megfelelő emberekkel - eladókkal, boltvezetőkkel, teherautósofőrökkel, a vezetéshez tartozókkal való kapcsolatok. Az ország helyzete sokakat dühvel és tehetetlenség érzésével

töltött el. Ezekben a pillanatokban az egyetlen fegyver, amelynek segítségével legalább egy pillanatra el lehetett feledkezni a mindennapi nehézségekről, a humor volt. Egyes történészek egyenesen azt állítják, hogy minél hosszabb sorok álltak a boltok előtt, annál több vicc született, amelyek a kommunista rendszert könyörtelenül bírálták (néhányat alább leírunk). A viccek (mint például a címben felidézett: Mi az a sor? - szocialista hozzáállás a bolthoz) remekül, bár valóban eltúlozva mutatják be a valóságot, amelyet a lengyelek naponta tapasztaltak. Az emberek sírva nevettek, ami segített átvészelni és legalább kicsit csökkenteni a mindennapi élet hiányosságait. Általában azonban az akkor élőknek nem sok nevetésre volt okuk.

Miért áll ez a sor?

Szűrkeségért....

Mire vársz ebben a sorban?

Az öregségre...

Mit veszel, ha végre sorra kerülsz?

Fáradtságot...

Mit viszel haza?

Megkövült kétséget...

[...]

Ernest Bryll *Miért áll ez a sor?* című versét Krystyna Prońko kissé megváltoztatott formában, Sorbanállók zsoltáraként énekelve a nyolcvanas évek nagy slágere lett, amelyet sokszor egy szinten említenek Jan Pietrzak *Hogy Lengyelország Lengyelország legyen* című művével. Tartalmazza a Lengyel Népköztársaság állampolgárainak keserű érzéseit. Csak remélni tudjuk, hogy ez a valóság a jövőben csak a tankönyvek lapjain és játékunkban tér vissza.

MAGYARORSZÁG A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

Hazánkban 1945-ben ért véget a pusztító második világháború. A fegyveres harcok és az elszánt politikai küzdelmek lezárása után a figyelem a mindennapi életre irányulhatott. Alapvető feladattá vált a lakosság tüzelővel és élelemmel való ellátása, ami nem kis nehézségekbe ütközött. A meglévő tartalék nagyon szűkösen bizonyult. A városlakók közül, aki tehetett, eladta vagy elcserélte vagyontárgyait, hogy élelmiszerhez jusson. A kommunista hatalom úgy döntött, a hiányokat a beszolgáltatási kötelezettség bevezetésével próbálja

meg csökkenteni. A pénz értéke folyamatosan romlott. Az állam kiadásait bankjegynyomtatással próbálták fedezni, de az értéktelen bankókért egyre kevesebb árut lehetett kapni. Az infláció megállítása érdekében növelték az adókat és visszafogták a kiadásokat. Nagy Ferenc miniszterelnök szerint ez volt a legbiztosabb mód a nehéz pénzügyi helyzet javítására. A gazdasági élet koordinálását a Gazdasági Főtanácsra osztották. A pengő helyébe 1946 augusztusában a forint lépett. Az 1949-es új Alkotmány a vezető szerepet szovjet mintára a munkásosztály és a kommunista párt kezébe adta. Hamarosan sor került a párt „ellenségeivel” való leszámolásra és az egyházak megtörésére. Rákosi Mátyás igyekezett mindenben Sztálin nyomába lépni. A politikai terror a teljes társadalmat megfélemlítette. Ellenséggé váltak a földjükhöz ragaszkodó parasztok (a kulákok), a korábbi úri osztály (eltörlésre került minden korábbi nemesi cím, nem voltak többé grófok, bárók, hercegek és Vitéz előnevűek) és az értelmiségiek. A kommunista párt kezébe kerültek a legfontosabb pozíciók. A legfontosabb iparág szintén szovjet mintára a nehézipar lett annak ellenére, hogy létrehozásának alapvető feltételei is hiányoztak. 1947-től életbe lépett az első hároméves terv, amelyet egészen 1990-ig több ötéves is követett. A tervek előírták, hogy a termelő vállalatoknak és a fogyasztó lakosságnak milyen igényeit kell kielégíteni, és központilag hozzárendelték a feladatokhoz a szükségesnek vélt erőforrásokat. Ennek alapja a vállalati önállóság korlátozása, a maximális centralizálás volt. A túlzott mennyiségi elvárások a minőséget gyakorlatilag figyelmen kívül hagyták. Az ipar fejlesztéséhez szükséges tőkét nagyrészt a mezőgazdaságtól vonták el. A parasztságot termelőszövetkezetekbe kényszerítették, a parasztok minden terményét elkobozták. Jellemző módon olyan igények is megfogalmazódtak, amelyek teljesítésére reális esély nem volt. Ezek közé tartozott pl. a gyapottermesztés a Hortobágyon. A párt viszonylag hamar belátta, hogy mind az ipar, mind a mezőgazdaság termelése kevésnek bizonyul. A lakosság ellátásának romlásához hozzájárult a kiskereskedelem és a kisipar ellehetetlenítése. Hogy a negatívumok káros hatásait mérsékeljék, a második ötéves terv csökkentette az

erőltetett fejlesztések ütemét. Javulni kezdett az egészségügyi ellátás és bizonyos rétegek számára kiépült a nyugdíjrendszer. Megjelent az olcsó üzemi étkeztetés és a szinte ingyenes üdültetési rendszer. A lakosság ruházkodása szegényes volt. „Divat” lett a lódenkabát és a svájcisapka. 1956-ban – a forradalom leverése után – Kádár János vette át az ország irányítását. Ettől kezdve a korábbihoz képest folyamatos lett az áruellátás. Az ország a szocialista tábor „legvidámabb barakkja” lett. Nem volt hiány alapvető élelmiszerekből, ezért is dicsérték a környező országok polgárai a „gulyáskommunizmust”. Mivel azonban az átlagfizetések nem tették lehetővé a jóléti javak elérését, a legtöbb állampolgár túlórázott, másodállásban dolgozott, gyakran illegálisan. A nagy hatást gyakorló nyugati fogyasztói kultúra termékei gyakran csempészet révén kerültek forgalomba. Ki ne emlékezne a hón áhitott hűtőládákra, magnókra és videokamerákra, banánra és a háromnapos nyugati társasutazásokra... Ebbe a korszakba repít vissza képzeletben játékunk, amely megmutatja, milyen volt a hétköznapi élet az akkori Lengyelországban.

Molnár-Borkowski Annamária

Sorban állás társasjáték

Szerző: Karol Madaj

Szakmai előkészítés: dr. Andrzej Zawistowski

Együttműködés: Katarzyna Cegiela, Anna Klimowicz, Kamila Sachnowska,
Aleksandra Sulej, Olga Tumińska

Szakovélemény: dr. Małgorzata Mazurek

Grafikai terv és szedés: Natalia Baranowska, Marta Malesińska,

Marta Przybył www.manukastudio.pl

Fényképek:

Henryk Domagała/Rafał Pękała/Tomasz Ginter. Külön köszönet a Czar PRL Múzeumnak (www.adventurewarsaw.pl) a kiállítási tárgyak fotózásának lehetővé tételéért és a Retro-pasje Művészeti Ügynökségnek a 70-es, 80-as évek ruházati cikkeinek kölcsönzéséért. A fényképekhez modellt álltak: Marek Badowski, Maciej Foks, Paulina Grenke, Agnieszka Górkiewicz, Monika Haraburda, Sergiusz Kazimierczuk, Karolina Kolbuszewska, Karol Madaj, Lidia Madaj, Dorota Mazek, Joanna Pamuła, Maciej Sachnowski, Paweł Sasanka, Przemysław Skrzek, Karolina Wichowska, Piotr Wiejak, Maria Wiśniewska és Zofia Wojczuk.

Original Polish Language edition © Institute of National Remembrance
Comission for the Prosecution of Crimes against the Polish Nation 2014
lengyel nyelvű kiadás © Nemzeti Emlékezet Intézete - A Lengyel Nemzet
Ellen Elkövetett Bűncselekmények Üldözésére Létrehozott Bizottság 2014
www.ipn.gov.pl

Kiadó: Trefl SA Kontenerowa 25, 81-155 Gdynia, Lengyelország
www.trefl.com